

УДК 351:316.773.2

В. М. ДРЕШПАК

КЕРІВНІ ВПЛИВИ НА СЕМІОТИЧНУ ПІДСИСТЕМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ОСОБЛИВОСТІ Й ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Проаналізовано особливості семіотичної підсистеми державного управління як об'єкта керівного впливу. Описано головні особливості та характеристики суб'єктів керівного впливу на цю підсистему. Запропоновано критерії та здійснено класифікацію керівних впливів на семіотичну підсистему державного управління.

Features of semeiotic subsystem of public administration as an object of administrative influence are analysed in the article. Main features and descriptions of the subjects of administrative influence on this subsystem are described. Criteria are offered and classification of administrative influence on semeiotic subsystem of public administration is made.

Ключові слова: система державного управління, семіотична підсистема, керуючий вплив, знак, символ, семіотична форма, значення, смисл, інтерпретація.

Семіотична підсистема державного управління відіграє важливу роль у функціонуванні всієї державно-управлінської системи. Це пов'язано з її своєрідним “межовим” статусом. Адже вона являє собою систему, що забезпечує зв'язки та комунікації державно-управлінської системи з її середовищем, відображає й інституалізує в суспільній свідомості та втілює за допомогою семіотичних форм суб'єктно-об'єктні відносини, пов'язані з виконанням державно-управлінських функцій.

Таке місцезоташування цієї підсистеми, специфіка її елементів, зв'язків і функціонування обумовлюють особливості впливів, яких вона зазнає, їх складну структуру. Недооцінювання чи свідоме ігнорування цих впливів може бути причиною дисфункцій як семіотичної та комунікативної підсистем, так і всієї системи державного управління. Відтак, установлення особливостей і основних характеристик керівних впливів на семіотичну підсистему державного управління дозволить не лише підвищити ефективність державно-управлінських комунікацій, а й забезпечити цілісність системи державного управління, прогнозованість її трансформацій, попередити низку негативних впливів на неї. Таким чином, вирішення поставленої проблеми матиме не лише теоретичне, а й суто практичне значення для системи державного управління.

Спираючись на напрацювання попередників у таких двох ключових напрямках: щодо системного підходу до вивчення державного управління (В. Анфілатов, В. Бакуменко, Н. Глазунова, М. Лесечко, Н. Нижник, Ю. Сурмін, І. Черленяк та ін.) й особливостей семіотичних систем (Ю. Лотман, Н. Луман, Ч. Пірс, Г. Почепцов, А. Соломонік, Г. Щедровицький та ін.), у роботі викладено нове бачення теоретичних

і практичних проблем, пов'язаних із семіотичною діяльністю в державному управлінні.

Проблема, на вирішення якої спрямоване це дослідження, стосується теоретичних і практичних аспектів прогнозування, формування та здійснення керівних впливів на семіотичну підсистему державного управління. У відомих нам наукових дослідженнях ця проблема не конкретизувалася та не була достатньо чітко сформульованою.

Метою статті є аналіз особливостей керуючих впливів на семіотичну підсистему державного управління, що обумовлені її специфікою та визначення на цій підставі їх основних характеристик і типів.

За визначенням, управління системою – це свідомий організуючий вплив на систему з метою забезпечення її функціонування, збереження її якості в умовах змін зовнішнього середовища, або з метою виконання певної програми, спрямованої на досягнення визначеної цілі [5, с. 80]. Разом з тим, свідомий організуючий (або ж керуючий) вплив на систему неодмінно має враховувати й інші – різноманітні за метою, джерелами, характером, типами – впливи.

При цьому слід мати на увазі, що управління системою також являє собою систему, що складається з двох підсистем: суб'єкта управління й об'єкта управління. А однією з умов ефективного управління є відповідність керуючої підсистеми характеру, складності, особливостям функціонування підсистеми, що є об'єктом управління. Семіотична підсистема державного управління, яка в даному випадку виступає як об'єкт керівних впливів, також має низку особливостей, які необхідно враховувати під час керування нею. Найбільш суттєвими з них, на наш погляд, окрім зазначеного вище “межового” розташування, є штучність даної підсистеми, різноманітність і особливості зв'язків її елементів, специфіка її структури.

Так, за одним із критеріїв класифікації систем, складні системи можна поділити на штучні та природні. Штучні системи, як правило, відрізняються від природних наявністю певної мети функціонування (призначенням) і наявністю управління [1, с. 27]. Семіотична підсистема державного управління є штучною – вона створена людьми з метою забезпечення номінативних і комунікативних потреб системи державного управління та соціуму, а відтак, є особливою за своїм призначенням і характеризується відкритістю до керуючих впливів.

До особливих властивостей цієї підсистеми, як показують наші дослідження, також слід віднести те, що її елементи є різноманітними:

- за своєю структурою (це прості семіотичні форми – елементарні знаки, емблеми та символи державного управління, а також складні семіотичні форми – міф, традиція, ритуал, ідеологія, образ та інші, що поєднують у собі зазначені прості елементи);

- за походженням (елементи семіотичної системи можуть генеруватися як самою системою державного управління, так і її зовнішнім середовищем);

- за смисловим наповненням (у різних соціокультурних середовищах одні і ті ж семіотичні елементи можуть інтерпретуватися по-різному, а відтак, мати різний смисл);

- за формою (елементи семіотичної підсистеми державного управління можуть бути вербальними, візуальними, звуковими тощо).

Семіотична підсистема державного управління є специфічним об'єктом керівних впливів і з огляду на зв'язки елементів цієї й інших підсистем системи державного управління та її зовнішнього середовища. Один із фундаторів семіотики, американський логік Ч. Пірс, розробляючи теорію знаків, запропонував розглядати знакові відношення у вигляді трикутника з вершинами: “об’єкт”, “знак”, “інтерпретанта”. Інтерпретанта є наслідком взаємодії інтерпретатора (того, хто застосовує до знакових систем певні правила їх розуміння) зі знаком і являє собою дискурсивну чи акціональну реакцію на знак, певний текст чи спосіб поведінки [3, с. 17]. Інакше кажучи, так через інтерпретанту опредмечується значення або смисл семіотичної форми. Ізраїльський учений А. Соломонік доповнив цю модель, виокремивши, по суті, ще два фактори інтерпретанти – ментальний концепт (властивий інтерпретатору спосіб декодування семіотичних форм) та соціальне розпізнавання знаку (соціальний досвід інтерпретації всієї культурної спадщини). Відтак, на думку дослідника, саме ці два фактори визначають умови формування людьми знаків та ідей, що транслиуються за їх допомогою [6]. Таким чином, під час управління семіотичною підсистемою до уваги має братися знак (семіотична форма), що має зв'язок певного типу з означуванним об'єктом (у нашому випадку – система державного управління чи її елемент) та інтерпретантою, яка, у свою чергу, формується під впливом ментального концепту та соціального досвіду інтерпретатора (який може бути як елементом системи державного управління, так і її зовнішнього середовища).

Керівні впливи на семіотичну підсистему державного управління також мають відповідати специфіці її структури, в якій, на наш погляд, органічно поєднані ієрархічні та мережеві елементи. Справа в тому, що сучасна комунікативна діяльність нерозривна з поняттям мережі як системи, що організовує та забезпечує процес комунікації. Тому управління будь-якою семіотичною системою, на нашу думку, слід розглядати також як управління своєрідною “мережею смислів”.

Ієрархічність як один з атрибутів системи дійсно притаманний семіотичній системі. За цим принципом вибудована по вертикалі ієрархія її елементів (від елементарного знака до складних семіотичних форм), а також своєрідна семантична ієрархія (від одиничного значення елементарного знака до семантичного простору окремої соціокультурної групи). Проте сукупність смислів, що притаманна різним семіотичним елементам, вибудовується передусім за горизонтальним, мережевим принципом: символи, міфи, ритуали, іміджі та інші семіотичні форми, як уже наголошувалося, у певних соціокультурних контекстах можуть мати окремі, не пов'язані між собою, а іноді й протилежні смисли. У даному разі слід вести мову про цілі інтерпретаційні мережі, пов'язані з однією й тією ж семіотичною формою. Відтак, організація керівних впливів на семіотичну підсистему державного управління має враховувати особливості управління ієрархіями та мережами і, відповідно, бути ієрархічною, мережевою чи комбінованою за своєю структурою та цілеспрямованістю.

Зазначені основні особливості семіотичної підсистеми державного управління – “межової” за розташуванням, штучної за походженням, гетерогенної за складом елементів, специфічної за типом зв'язків її елементів з елементами інших підсистем

і за структурою, де переплітаються ієрархічні та мережеві зв'язки – обумовлюють її особливе функціональне призначення. З огляду на це семіотична підсистема може розглядатися як обслуговуюча щодо системи державного управління (це визначає характер її взаємодії з іншими підсистемами та місце в ієрархії) й адаптивна (вона забезпечує взаємне пристосування системи державного управління та її зовнішнього середовища, що характеризує її зв'язки та типи обмінів, до яких вона залучена). Ці функціональні особливості, на наш погляд, є ключовими характеристиками даної підсистеми як об'єкта керівних впливів.

Таким чином, за критерієм об'єкта впливу, беручи до уваги особливості структури семіотичних утворень, можемо визначити такі типи керівних впливів на семіотичну підсистему державного управління:

– на власне означуваний об'єкт – систему державного управління (зміни внаслідок учинених впливів вимагатимуть і відповідних змін у семіотичній підсистемі);

– на семіотичні форми, що є елементами семіотичної підсистеми державного управління (зміни семіотичних форм мають як наслідок і зміну, і збереження попереднього значення/смыслу, проте завжди обумовлюють необхідність коригування інтерпретацій);

– на власне значення/смысл (ідеї), що транслюються за допомогою семіотичних форм (ці впливи, як правило, не викликають зміни самої семіотичної форми, проте вимагають змін інтерпретацій);

– на ієрархічну чи мережеву структуру семіотичної підсистеми державного управління (зміни як в ієрархії семіотичних форм, так і в мережі значень/смыслів здатні викликати трансформацію семіотичної підсистеми);

– на суб'єктів-інтерпретаторів (зокрема, вплив може спрямовуватися на здатність цих суб'єктів до інтерпретації семіотичних форм, їх ментальні концепти та можливості соціального розпізнавання, які також можна уявити як своєрідні соціокультурні “матриці інтерпретації” семіотичних форм, схильність до сприйняття/несприйняття чужих інтерпретацій тощо);

– на зв'язки між “об'єктом”, “знаком”, “інтерпретантою”, а також “ментальним концептом” інтерпретатора та “соціальним розпізнаванням знака” як факторами інтерпретації (такі впливи можуть викликати зникнення старих і появу нових значень/смыслів семіотичних форм, які самі разом з тим залишатимуться без змін);

– на процеси творення (кодування), трансляції, отримання й розуміння (декодування) семіотичних форм (вони здатні спрощувати чи ускладнювати: функціонування всієї семіотичної підсистеми, зокрема щодо перебігу цих процесів та адекватність сприйняття семіотичних форм і ступінь їх впливу, що разом впливає на процеси номінації елементів системи державного управління, її адаптації до умов середовища, державно-управлінські комунікації та інше, що забезпечуються за допомогою семіотичної підсистеми);

– на соціокультурне середовище як “вмістилище знаків” та “ідеальних моделей” відображення даної системи державного управління (такий вплив, який ще можна назвати управлінням контекстом, полегшує чи ускладнює інтерпретацію семіотичних форм). Таке управління важливе з огляду на те, що для осмислення

сутності комунікативних повідомлень контекст відіграє особливу роль. С. Гусєв називає контекст способом знаходження адресатом алгоритму, що дозволяє виводити з висловлювань, які безпосередньо йому пред'являються, їх неявний, глибинний зміст (комплекс можливих наслідків). У реальній комунікативній практиці кожне повідомлення і кожен його елемент мають інтерпретуватися та оцінюватися в межах взаємодії різних контекстів [2, с. 54, 59].

Аналіз суб'єктів наявних і потенційних керівних впливів на семіотичну підсистему державного управління дозволяє виокремити кілька найбільш суттєвих параметрів для їх характеристики. За розташуванням джерела впливів можна поділити на внутрішні та зовнішні щодо системи державного управління, до якої належить її семіотична підсистема. Метою внутрішніх впливів, за нашими оцінками, є передусім забезпечення самореференції даної системи, зовнішніх – відображення через семіотичні форми уявлень про цю систему державного управління з позицій різних соціокультурних груп, що складають зовнішнє середовище. Відповідно, можемо вести мову про внутрішні та зовнішні суб'єкти цих впливів.

За системотворчим ефектом ці впливи, на наш погляд, варто поділити на конструктивні, деструктивні та нейтральні щодо системи державного управління. Виокремлення цього критерію обумовлене тим, що керівні впливи на семіотичну підсистему справляють непрямий вплив і на всю систему державного управління, її внутрішні та зовнішні комунікації, забезпечуючи цим самим формування, стійкість системи або ж її розбалансування, чи зберігають незмінним стан, що сформувався.

За тривалістю дії і внутрішні, і зовнішні впливи на семіотичну підсистему, як правило, є безперервними. На думку А. Соломоніка, семіотичні системи “приречені” на те, щоб постійно вдосконалюватися. Адже, як системи штучні, семіотичні системи постійно вдосконалюються людьми. Таким чином, у цих систем один шлях – до зменшення ентропії, тобто зменшення хаосу та збільшення впорядкованості за рахунок свідомої діяльності людей [4, с. 3]. Метою такого вдосконалення є набуття семіотичною системою якостей, що забезпечують якнайкраще, більш точно та повне відображення за допомогою семіотичних форм об'єктів реального світу. А оскільки цей світ також постійно змінюється, то впливи з метою упорядкування семіотичної системи дійсно мають бути безперервними. Причому зацікавленими в такому вдосконаленні семіотичної підсистеми державного управління мають бути суб'єкти і внутрішніх, і зовнішніх впливів. Також не слід відкидати й можливості періодичних нетривалих (імпульсних) впливів. Метою таких впливів, за нашими спостереженнями, є коригування окремих параметрів семіотичної системи на певний період часу в межах окремого семіотичного простору. Наприклад, уведення з ініціативи організаторів певного заходу (наради, колегії, конференції) спеціальних знаків (беджів, значків) для розрізнення окремих категорій його учасників. Такі впливи істотно не позначаються на загальному розвитку семіотичної підсистеми, проте забезпечують її ефективне цілеспрямоване функціонування в межах певного відрізка часу та в певному локальному просторі.

Ще однією важливою характеристикою керівних впливів є їх інтенсивність. У

нашому випадку ступінь інтенсивності керівних впливів на семіотичну підсистему державного управління може визначатися кількістю джерел, характером (позитивні/негативні), метою (змінити семіотичну форму, інтерпретацію, спосіб трансляції тощо) та тривалістю впливів на дану підсистему загалом і окремі її елементи зокрема. Для вимірювання параметрів інтенсивності цих впливів може бути розроблена спеціальна система кількісних показників, що враховує названі вище фактори.

Керівні (цілеспрямовані) впливи необхідно розглядати також у взаємозв'язку з іншим типом впливів – природними (контекстуальними, фоновими). Тобто в цьому сенсі природними можемо назвати пасивні впливи середовища, еволюційні зміни семіотичної системи у процесі пристосування до середовища (зовнішнього або внутрішнього), що постійно змінюється. Для семіотичної підсистеми державного управління такими природними впливами можуть бути: стан державно-суспільних відносин, розвиток інформаційно-комунікативних мереж, перетворення в соціокультурній сфері тощо. Таким чином, під час проектування керівних впливів мають не лише враховуватися природні впливи на семіотичну систему. У цьому контексті метою керівних впливів може бути також посилення, послаблення чи нейтралізація окремих природних впливів, або ж збереження того балансу впливів, що склався.

Отже, за критерієм суб'єкта та характеру керівних впливів на семіотичну підсистему державного управління визначимо такі типи даних впливів (їх основні характеристики подано вище):

- внутрішні та зовнішні впливи;
- конструктивні, деструктивні та нейтральні впливи;
- безперервні тривалі та періодичні нетривалі (імпульсивні) впливи;
- інтенсивні та неінтенсивні впливи;
- впливи, що посилюють, послаблюють або нейтралізують природні (контекстуальні, фонові) впливи або ж не порушують їхнього балансу.

Тому, характеризуючи керівний вплив на семіотичну підсистему державного управління, необхідно враховувати розташування його суб'єкта щодо системи державного управління, тривалість цього впливу та його інтенсивність, його співвідношення з природними впливами, специфіку об'єкта цього впливу. За сукупністю цих параметрів, на наш погляд, як дослідники, так і управлінці-практики можуть оцінити стан керівної підсистеми, виявити, оцінити та спрогнозувати наявні та потенційні впливи, що визначають її розвиток.

З метою апробації запропонованої класифікації та перевірки точності визначених характеристик проаналізуємо, наприклад, результати змін семіотичної підсистеми як наслідок структурної реорганізації органу державної влади, що супроводжувалося перейменуванням окремого управління в департамент. Припустимо, що при цьому не відбулося яких би то не було змін у функціях, чисельності цього підрозділу, інших параметрів його діяльності. Таким чином, у даному разі об'єктом керівного впливу стала семіотична форма – назва цього структурного підрозділу. Як наслідок, коректив мають зазнати інтерпретації – здійснена зміна має бути пояснена або як ознака сутнісних змін у роботі цього підрозділу (хоча це не відповідає дійсності), або як проста “зміна вивіски” (що

в цьому разі буде правдою). Здійснений вплив є внутрішнім за розміщенням його суб'єкта, нейтральним щодо системи державного управління, імпульсивним за тривалістю, скоріш за все, неінтенсивним, а також таким, що не порушує балансу керівних і природних впливів.

Семіотична підсистема державного управління посідає особливе місце в системі державного управління, забезпечуючи (обслуговуючи) її функціонування у зв'язку з зовнішнім середовищем і її адаптацію до цього середовища. Це обумовлює наявність низки особливих вимог щодо керівних впливів на неї. Зміни, що відбуваються в цій підсистемі, справляють істотний вплив на її функціональні можливості, а отже, і забезпечення функціонування системи державного управління в цілому. Запропонована класифікація типів керівних впливів на семіотичну підсистему державного управління може слугувати як для подальших досліджень цієї підсистеми, так і використовуватися у практичній роботі комунікативних підрозділів органів державної влади з метою їх аналізу, прогнозування, проектування, організації, здійснення, оцінювання. Подальші дослідження з даної тематики мають стосуватися вдосконалення механізмів забезпечення конструктивних і попередження та нейтралізації деструктивних впливів на семіотичну підсистему державного управління.

Література:

1. *Анфилатов В. С.* Системный анализ в управлении : [учебное пособие] / В. С. Анфилатов, А. А. Емельянов, А. А. Кукушкин ; под ред. А. А. Емельянова. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 368 с.
2. *Гусев С. С.* Ситуативность коммуникативных действий / С. С. Гусев // Вопросы философии. – 2008. – № 7. – С. 51–60.
3. *Павлюк Л.* Знак, символ, міф у масовій комунікації : [посібник] / Л. Павлюк. – Л. : ПАІС, 2006. – 120 с.
4. *Соломоник А.* Несоответствие между онтологией и семиотической реальностью (к философским основам семиотики) / А. Соломоник // Культурология: теория, школы, история, практика. – Режим доступа : http://www.countries.ru/library/semiotic/two_realities.htm
5. *Сурмін Ю. П.* Словник системного аналізу в державному управлінні / Ю. П. Сурмін, Л. Г. Штика, В. Д. Бакуменко, Л. М. Гогіна. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 148 с.
6. *Solomonick A.* A New Model of Semiotics as a Science of Signs, Sign-systems, and Semiotic Activities (Philosophical Foundations) / Abraham Solomonick // Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften. – 2004. – № 15. – Access mode : http://www.inst.at/trans/15Nr/01_2/solomonick15.htm. – Title from screen.

Надійшла до редколегії 20.09.2009 р.